

Избувнувањето на Илинденското востание во летото 1903 г. предизвика вознемиреност и паника во Грција. Систематски подготвено и изведено од страна на МРО, тоа имало цел извојување автономија на Македонија како преодна фаза кон независна македонска држава. Неговиот динамичен почеток и во добар дел масовен карактер ја изненадило султанско-беговската власт, како и потенцијалните балкански претенденти за анексии и делби на Македонија. Изненадување предизвикало и масовното прифаќање на целите на организацијата од речиси целото македонско население.

Пишува:

Димитар ЉОРОВСКИ ВАМВАКОВСКИ
постдипломец на Институтот за
национална историја

Стравот кај соседните држави од востанието и резултатите кои можеле да произлезат од него за нивните експанзионистички планови кон Македонија беше оправдан. Факт, кој им беше добро познат, е дека населението застана зад една програма, која предвидуваше создавање автономна држава, под паролата "Македонија на Македонците", што беше резултат на развиената свест за слобода и македонска државност. Таквите цели на востанието не беа во согласност со плановите и целите на младите балкански држави, кои водеа "пропагандна војна... за 'срцата и душата' на Славофоните во Македонија" (А. Каракасиду, Полиња жито, ридишта крв, Скопје, 2002, 86). Балканските држави на секој начин се обидуваа да го спречат текот на настаните, но иако со поголемо задоцнување, Македонија во напорите за национално ослободување помина сличен пат како и другите народи на Балканот, кои беа под османлиска доминација.

Изненаденоста во прв момент кај грчката Влада од масовното учество на македонското население во востанието, во текот на истото, премина во паника и национална хистерија. Грчката држава не избираше средства во битката за негово што побрзо задушување, акциите беа насочени, главно, во Македонија, во Грција и во презентирање негативна слика во светот за случувањата во востанатите реони. Најголема загриженост Грција покажа за учеството на македонското патријаршиско население во востанието, прогласено за грчко врз основа на Милет системот, кој Цариградската патријаршија, а потоа и грчката држава го претворија во националистичка институција за реализирање на своите национални програми и планови. Од информациите кои ги добиваше грчката Влада од Македонија, на Атина ѝ стана јасно дека мора да преземе мерки, и тоа веднаш, ако и натаму сака да се "повикува" на правото да претендентира на Македонија. Најважната задача која си ја постави Владата во Атина беше: "На секој начин и по секоја жртва треба нашите и бугарофоните (Македонци патријаршисти, з.н.) да се одвојат од шизматиците (Македонци егзархисти, з.н.)" (Г.Петцивас, И.Драгумис: Та

ГЕРМАНОС КАРАВАНГЕЛИС,
МИТРОПОЛИТ КОСТУРСКИ

ла, во писмото од 7.8.1903 г. до татко му Стефанос Драгумис, забележал: "Имаме словенско востание во Македонија... Сите славофони го следат Комитетот, православни (Македонци патријарши-

ПОЛИТИКАТА ИЛИНДЕНСКО

тетрадиа тоу Илинтен, Атина, 2000, 207. Писмо од 10.8. 1903 г. од МНР на Грција до грчкиот конзулат во Битола). Обидот на Грција да прикаже разлика меѓу македонското население без оглед кон која од двете цркви припаѓа беше невозможен. Герогиос Џорбазоглу во својот Извештај под бр.4, од 9.4.1904 г. забележал "Карактеристично е... дека и денес многу се чести и секаде се склучуваат бракови меѓу нив (Македонци патријаршисти и егзархисти, з.н.), со исто почитување шизматиците посетуваат православни цркви и обратно...". Уште од избувнувањето на востанието, фактите кои официјална Атина ги ширеше во Европа за правата на Грција врз Македонија, базирани на наводниот грчки карактер на населението, неповратно ерозираа т.е. се покажало дека Грција во Македонија останала без свој народ. Информациите кои пристигнувале од Македонија биле неповолни за грчката Влада. Ион Драгумис, кој работел како секретар во грчкиот конзулат во Бито-

ти, з.н.) и Шизматици (Македонци егзархисти, з.н.), и тоа поголем дел доброволно". Слични информации испратил и грчкиот конзул во Битола, Констандинос Кипреос до МНР во Атина со телеграмата од 8.8.1903 г. "Целата таа земја му се приклучи на движењето... Востанатото население е убедено дека сега се бори за своето ослободување и ништо не може да ги запре нивните револуционери убедувања".

Зближувањето на Османлиската империја и Грција, почнато во годините по "националната катастрофа" која Грција ја доживеа за време на едномесечната војна од 1897 г. меѓу двата веќе нови сојузници, особено се интензивира за време на Илинденското востание, а кулминација доживеа во период 1904-1908 г. или во грчката историографија попознат како Македонска борба. Грција ѝ понуди и ѝ даде безрезервна помош на османлиската власт за што побрзо задушување на востанието. Грчка делегација, на чело со министерот

делигиран од Атина во Истанбул, уште во првите денови од почетокот на востанието ја искажа својата загриженост до великиот везир Ферид-паша за случувањата во Македонија и ја понуди подготвеноста на својата држава за помош на било кој начин во неговото задушување. Ваквиот став на Грција во голема мерка ѝ го олесни дејствувањето на османлиската војска, која покрај масовното стационарање кон границата со Бугарија, ѝ овозможи на Портата да ги префрли сите свои војски од македонско-грчката граница на север, во востанатите области. Помош од грчките структури во Македонија им беше нудена на османлиските власти и во востанатите предели. Им се даваа информации на властите во Битолскиот вилает, кои ги поседуваа грчките конзуларни претставници и црковните лица. Конзулот Кипреос во писмото до МНР во Атина од 8.8.1903 г. напишал: "Колку може ги помагаме османлиските власти да згасне движењето". Се дејствувало и заедно со османлиската војска против востаниците и на терен.

Грчката држава не успеала ниту во обидот на османлиската власт да ѝ покаже и докаже дека нивниот самопрогласен елемент (Македонци патријар-

шисти) не зел активно учество во востанието. Бескорисни биле сите упатства од МНР во Атина до своите претставници во Македонија за потребата да се прикаже незаинтересираноста на македонското патријаршиско население за востаничките дејства. Фактичката ситуација во Македонија грчката Влада ја увидела по повторното заемање на Крушево од османлиската војска. Неправењето разлика во разурнувањето на градот и казнувањето на граѓаните, без разлика на која од двете цркви ѝ припаѓаат, ѝ дало јасен сигнал на Атина дека немала никакво влијание нивната заедничка борба против востаниците. Се докажа дека властите не правеле разлика меѓу востаниците на патријаршисти и егзархисти, едноставно за нив таква разлика немало.

Интересно прашање е дали институциите на грчката држава не биле запознати со плановите за кревање востание во Македонија? Изненаденоста која се почувствувала од почетокот на избувнувањето на востанието, како и натамошните инструкции кои ги давала грчката Влада до своите структури во Македонија, покажуваат контрадикторност. Мерките кои биле преземени од Атина во текот на востанието покажу-

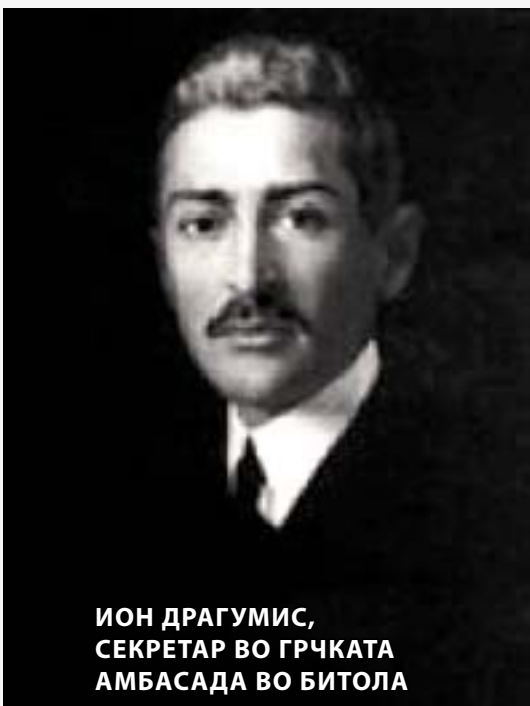
ваат дека грчката Влада била добро информирана за случувањата во Македонија во периодот пред неговото почнување. Постојаното алармирање на грчките служби од Македонија за настаните на теренот во годините пред почетокот на востанието, како и потребата за соодветно реагирање на официјална Атина, доколку и натаму сакала да задржи било какво влијание во Македонија, останале без резултат. Недоволната заинтересираност на официјална Атина за револуционерното движење во Македонија се должело, пред сè, на зашеметеноста од поразот во 1897 г. при што се однесувала крајно резервирано кон сè што се случувало во Македонија. Од друга страна, владите во Атина приоритет му давале на критското прашање, иако одредени кругови, па и кралот Георги I, постојано нагласувале дека вистинската опасност за "грцизмот" е во Македонија. Во тој период вниманието било насочено кон борбата на Грците на Крит, а не на Ма-

кедонија, која во голем степен им била непозната земја.

Покрај нерешителниот став на владите во Атина да преземат мерки за спас на "грцизмот" во Македонија, грчките структури во Македонија, поддржани од националистичките кругови од Грција, на своја рака почнале да ја организираат борбата против МРО. Бил создаден триаголник (Битола-Костур-Атина т.е. Ион Драгумис-Германос Каравангелис-Павлос Мелас), кој на секој начин се обидува да организира борба за "спас на грцизмот" и да ја предизвика официјална Атина да земе активно учество во неа. Набрзо по своето пристигнување во Битола Драгумис ја воочил реалноста во Македонија, во една белешка од февруари 1903 г. забележал: "Поголем дел од Македонците ќе се кренат (на востание, з.н.)... Тие кутрните ниту Бугарија ја сакаат, ниту Грција, тие ја барат само својата слобода, таа ги привлече и ги фанатизира". Излезот од неповолната положба за "грцизмот" во Македонија ја гледал во создавањето вооружени сили за борба против четите на МРО. Во писмо до П. Мелас од 2.3.1903 г. напишал "не треба да испратиме андартите од Грција, треба да ги создаваме овде". Драгумис набрзо ја формирал организацијата "Амина" (Одбрана) во Битола, која се ширеше во елинофоните погрчени делови во јужна Македонија. Паралелно со дејствувањето во Македонија, Драгумис настојувал да ја прошири својата идеја и во Грција. Во писмото до П. Мелас од 5.2.1903 г. нагласил дека покрај дејноста која се одвива во Македонија потребно е "работа и во Грција... има ли пари, ако има задржете една сума за да купиме оружје... погрижете се да организирате новинарска борба во Европа... значи да имате пари да купите странски весници и новинари". Постојаните обиди на Драгумис да го привлече вниманието на официјална Атина, не дале резултати и покрај "вознемирувачките" информации кои постојано ги испраќал до Атина, како "Во православните села (Македонци патријаршисти, з.н.) комитетот и четите постојано велат 'Македонија на Македонците'... Овие не бараат бугаризам, туку бараат автономија". Разочаран од индолентниот однос на својата Влада во едно писмо до татко му Стефанос Драгумис од 1903 г. заклучил "или ја имаме или ја губиме Македонија... Но, Владата не е нацијата, ако не сака Владата доволно е да сакаме ние... Секој е спасител на нацијата кога не може да се најде друг".

Во периодот пред почетокот на Илинденското востание слична дејност развил и митрополитот костурски, Германос Каравангелис. Исто како и Драгумис, Каравангелис својата епархија ја нашол со добро организирана мрежа

НА ГРЦИЈА ВО ТО ВОСТАНИЕ

ИОН ДРАГУМИС,
СЕКРЕТАР ВО ГРЧКАТА
АМБАСАДА ВО БИТОЛА

ваат дека грчката Влада била добро информирана за случувањата во Македонија во периодот пред неговото почнување. Постојаното алармирање на грчките служби од Македонија за настаните на теренот во годините пред почетокот на востанието, како и потребата за соодветно реагирање на официјална Атина, доколку и натаму сакала да задржи било какво влијание во Македонија, останале без резултат. Недоволната заинтересираност на официјална Атина за револуционерното движење во Македонија се должело, пред сè, на зашеметеноста од поразот во 1897 г. при што се однесувала крајно резервирано кон сè што се случувало во Македонија. Од друга страна, владите во Атина приоритет му давале на критското прашање, иако одредени кругови, па и кралот Георги I, постојано нагласувале дека вистинската опасност за "грцизмот" е во Македонија. Во тој период вниманието било насочено кон борбата на Грците на Крит, а не на Ма-

на МРО и речиси минимално влијание на грчката пропаганда во Костурско. Епархијата "ја најдов... во разочарувачка ситуација", напишал за своите Спомени. Но, тоа не го спречило да почне организирано дејствување против структурите на МРО. Митрополитот постојано испраќал извештаи до Атина, но како што кажува и самиот нивното испраќање било "без никакви резултати". Постојано бил во контакти со грчкиот Конзулат во Битола за координирање на дејствата, исто така, се допишувал со Павлос Мелас и со други организатори од Атина. Правел чести обиколки во својата Епархија, со цел да наметне црковно-национално влијание, како и да создаде мрежа од шпиони кои постојано ќе го известуваат за активностите на костурското раководство на МРО. Негов најголем успех во период пред почетокот на востанието е тоа што ги ставил под контрола месни отпадници од МРО (Коте од Руља, Вангел од Стребено, Геле и др.) и нивно користење за свои цели. Неможноста во овој период да издејствуваат од грчката Влада борци од Грција или јужната елинофона зона од Македонија, отпадничките елементи на МРО биле добредојдени.

Интересен податок за грчкото дејствување пред почетокот на "Македонска борба" (1904) кај Ион Драгумис и Германос Каравангелис е и начинот на организирање на борбата против структурите на МРО. За време на посетата на Костур на 25.8.1903 г., во самиот тек на востанието, Драгумис во својот дневник забележал: "Владиката сака работа која веднаш ќе донесе добар резултат за македонското прашање. Јас сакам таква работа што ќе ги подготви луѓето и ќе ги подобри и оваа работа ќе има некакво влијание на македонското прашање". Ваквиот став на Драгумис околу начинот на организирање на грчката пропаганда во Македонија ги потврдува и современикот на тие настани, битолчанецот Георгиос Модис, кој заклучил: "Требаше да дојде Македонската борба за да разбереме од колкава вредност и значење има навременото и систематското организирање на месното население".

Информираноста на грчките пропагандни служби во Македонија директно, и на Владата во Атина индиректно, се потврдува и со претпоставките за можниот датум за почеток на востанието. Се обидувало на лесен начин да се профитира од жртвите и страдањата на македонското население за време на востанието. Покрај сознанијата за сплотеноста на населението кон целите и идеите на МРО и непостењето разлика меѓу патријаршистите и егзархистите кон остварување на тие цели, Драгумис во писмо до Мелас од пролета 1903 г. предложил: "Ако заедно со шиз-

матичкото славофоно население (Македонци егзархисти, з.н.) се кренат и нашите Славофони (Македонци патријаршисти, з.н.) ...што ќе правиме да ги задржиме нив. Мора да извлечеме корист од движењето и со растурање на знамиња и друго, да дадеме грчки карактер на востанието". Во една анализа од февруари 1903 г. за состојбата во Македонија, Драгумис предложил три (прво, да изјавиме дека не го прифаќаме движењето и да се бориме против него на секаков начин...; второ, да останеме неутрални и да ги оставиме да прават што сакаат...; трето, и ние да ги кренеме сите наши во Македонија и Епир и да се бориме за нивна слобода) можности за грчко дејствување во случај да почне востание на Македонците, како што самиот напишал. На крај од анализата заклучил: "Да го признаеме движењето, да го присвоиме, да го воопштиме и да му дадеме димензии кои нам ќе ни од-

Второ, граѓански судир не можел да се случи, бидејќи грчките платеници и отпадници на МРО, како Коте и Вангел, кои биле малубројни, неутрализирани и немоќни било што да ѝ направат на добро организираната востаничка сила. Исто така, не бил можен граѓански судир со увезени борци од друга држава, во таков случај станува збор за агресија од една соседна земја врз друга. На крај ќе прикажеме едно мислење на историчарот Василис Гунарис за состојбата во Западна Македонија за време на востанието и евентуалната можност од испраќање грчки чети, "Криењето на 'странци' во малиот свет на западномакедонските села беше... сосема невозможно... Организацијата (МРО) имаше создадено добри односи со месната одбрана, но и мрежа која имаше големи резултати во ширењето на информации".

Илинденското востание било јасен

КОСТУРСКАТА ЧЕТА ВО ОСЛОБОДЕНАТА КЛИСУРА

говараат. Значи, останува третото, ако сме сигурни дека ќе постои бунт".

Во текот на востанието од грчката Влада пристигнувале предлози за формирање грчка милиција во елинофоните села, со цел да ѝ се покаже на Европа дека грчкото население во Македонија е против таквиот тек на настани. Драгумис дури предлагал "да дојдат нашите и да се случи граѓански судир меѓу христијаните во востанатите реони". Секако дека и двете горенаведени барања се неосновани. Прво, доколку би се создала грчка милиција таа би можела единствено да се формира и да дејствува во најјужните делови од Македонија, каде живеело грчко, погрчено и влашко население, реони во кои немаше востанички дејствија.

сигнал за Владата во Атина дека била неопходна промена во сопствената политика, доколку и натаму сакале да се надеваат на Македонија. Во периодот кој следел Атина веќе не можела да остане глува на повиците од националистичките кругови во земјата за нејзино активно ангажирање во случувањата во Македонија. Грција била принудена да размислува за поконкретни и поекстремни мерки за "спасување" на елинизмот, загрозен од револуционерното движење во Македонија. Ангажираноста на официјална Атина придонела во Македонија да се случи Македонската борба, која траела од 1904 до 1908 г. Насочена не кон османлискиот режим, кој го сметала за свој сојузник, туку против силите на МРО.